

ЗА ЕДИН ЕКСПЕРИМЕНТ ПО ПИСАНЕ С ЧУЖДЕСТРАННИТЕ СТУДЕНТИ, ИЗУЧАВАЩИ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Рени Манова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Умението за писане е базово при усвояването на чужд език и включва продуцирането на текстове, които следва да се оценяват според следните критерии: съдържание, организация и кохезия, достатъчно широк диапазон от лексеми и граматически структури, съобразяване с потенциалния реципиент, точност на изказа. В настоящата статия ще бъде описан експеримент по писане, проведен с група чуждестранни студенти, изучаващи български език в СУ „Св. Климент Охридски“. На чужденците са дадени инициално и финално изречение от текст. Инструкцията е да напишат няколко изречения между тези две, създаващи рамката, така че всички, взети заедно, да формират качествен текст.

Keywords: second language acquisition; writing skills; initial and final sentences; cohesion.

Текстовата компетентност е компонент от комуникативната компетентност и е един от акцентите при изучаването на българския език от чужденци. Под текстова компетентност в случая се разбира способността на обучавания да подрежда изречения в последователност, за да създава кохерентни езикови цялости. Тя включва познания за подредбата на текстовите конституенти с оглед на дихотомиите: топик/фокус; дадена/нова информация; „естествено“/темпорално подреждане на елементите – *Той падна и го ударих / Аз го ударих и той падна*; причина/ефект (и обратното) – *цените се покачват, хората искат по-високи заплати* (CEFRL 2001: 123).

Изследването на писмения текст предполага интегрален модел, при който се отчитат редица компоненти, като *съдържание, комуникативен ефект, организация, език, анализ на топиковата структура*.

Съдържанието на текста се свързва с разгръщането на основната идея.

Комуникативният ефект се детерминира от това доколко се е осъществила комуникативната цел на продуцирания.

Организацията засяга разполагането на текстовите елементи, както и характера на отношенията между тях.

Езикът включва набора от средства за вербална репрезентация на интенцията.

Анализът на топиковата структура отчита едновременно цялостната и частичната кохезия на текста. Първото изречение от даден параграф обикновено е топиково, а следващото, подчинено на него, допълва информацията. Последващите изречения могат да бъдат свързани координативно или субординативно с предходното.

Изследването на топиковата структура позволява на изучаващите език да осмислят връзките между текстовите компоненти при оформяне на цялостно съобщение (Connor & Farmer, 1990: 127).

Целта на експеримента за написване на текст с предварително зададени инициално и финално изречение, който бе проведен с част от чуждестранните студенти, посещавали курса по синтаксис на съвременния български език в СУ „Св. Климент Охридски“ през летен семестър на учебната 2015/2016 г., е да очертае картина на начините на свързване в писмената им продукция и да провери доколко запълнената от тях своеобразна текстова „среда“ отговаря смислово на комуникативната рамка¹⁾. Освен това създадените текстове могат да бъдат сравнени с такива, продуцирани по модела на т.нар. неуправлявано писане (unguided writing), т.е. текстове, при които няма зададена рамка, а студентите самостоятелно организират отделните елементи, изграждащи цялото (единственият зададен компонент в този случай е темата, по която се пише).

Класификационни критерии на участниците в експеримента са майчиният език и степента на владеење. Студентите, общо 20 на брой, се разпределят с оглед на майчиния си език, както следва: гръцки – 5, полски – 6, украински – 4, италиански – 5. Степента на владеење на български език отговаря на ниво B2 от Общата европейска езикова рамка.

И така, проведеният експеримент е ориентиран към изследването на няколко основни аспекта.

1. Познание на темата – това е задължителна предпоставка за създаването на кохерентен текст и е свързана с всички останали аспекти от създаването на писмен продукт от обучаваните. Познанието на темата е семантичната информация, заложена в паметта за дадена същност/обект (*entity*). Това е по същество карта на подредба на елементите в отношения помежду им.²⁾ В случая в инициалното изречение е зададена темата (темата е скрепяващият смислов текст механизъм и едновременно с това е комуникативна рамка), свързана с осъществяването на дейност каране на колело, ски и т.н.

2. Познание за формата на текста – в зависимост от комуникативната задача организацията на текстовите елементи, тяхното конфигуриране имат своите специфики. Интерес представляват ограниченията на формата – те

дават насоки за разкриването на семантичната информация. Например наративните форми насочват вниманието на продуциращия към темпоралните и каузалните връзки и зависимости, свързващи семантичните концепти и събития в паметта.

3. Кохерентност на темата – темата подsigурява споеността на текстовите елементи. Тя представлява смислов интегритет, лежащ в основата на текста.

4. Контактна свързаност – връзката изречение с изречение разкрива начина, по който лежащите в основата семантични релации биват реализирани в писмения текст. Идеите, изразени в едно изречение, се свързват с идеите, изразени в следващото, с помощта на експлицитни и имплицитни маркери. Свързаността предполага тематична кохерентност.

Задачата за съставяне на текст има ограничения, т.е. създава се своеобразна рамка на писане, тъй като е дадено инициалното³⁾ изречение, както и финалното изречение.

Интродуктивните изречения заемат най-често инициална (начална) позиция в текста, т.е. предшестват обещания разказ и ако това обещание не бъде реализирано, звучат неадекватно. Както отбелязва Ст. Димитрова, „неправилното използване на интродуктивни изречения кара адресата да се съмнява в лингвистичната компетентия на говорещия“ (Dimitrova, 2009: 77). При зададено интродуктивно изречение пишещият следва да се съобрази с рестрикциите в комуникативен и смислов план, които то задава.

Св. Коева⁴⁾ твърди, че структурата на всяко изречение е подчинена на авторовото намерение да съобщи дадена информация, акцентирайки на точно определени моменти от нея. След началното изречение потенциалните възможности за разгръщането на текста са разнообразни (Ilieva & Koeva, 2001: 128).

Финалните изречения представят обобщение и оценка на събитията.

Освен тези зададени характеристики пишещите имат и свобода, изразяваща се в избор на темата и на типа на разказване (обяснително-описателен, наративен).

Студентите трябва да попълнят средата на историята така, че да се оформи смислен и завършен от гледище на зададената рамка текст.

Следва да се отбележи, че настоящият експеримент се базира на изследване, правено за английския език, в което се проследява свързаността в ученически текстове⁵⁾. Заимствана е схемата, като се отчита спецификата на целевата група. Ето как изглежда поставената на чужденците, изучаващи български език, задача:

По-долу са дадени първото и последното изречение от текст. Опитайте се да попълните липсващата част от текста със свои думи. Пишете на български език и озаглавете текста / These are the first and the last sentence of a text. Try to fill in the missing part of it in your own words. Please write in Bulgarian! Give the text a title.

Има много неща, които правят X (карането на ски, на велосипед, ездата, гмуркането и др.) забавно и вълнуващо преживяване.

.....

.....

.....

Така че X (карането на ски, на велосипед, ездата, гмуркането и др.) е забавно, но трябва да внимаваме, за да не си развалим удоволствието от преживяването.

Събраните текстове позволяват да се направят интересни изводи за моделите на свързване в текстовете на чуждестранните студенти, както и за успешността при изпълнението на комуникативната задача. Кръгът на езиковите средства за постигането на текстова кохезия е твърде широк. В него се включват граматични категории, синтактични средства, лексикално-семантични средства, номинативни вериги, контактови средства (Todorova & Trifonova, 1995: 83).

Кохезията ще се изследва в две направления: **граматическа и лексикална**.

Халидей и Хасан описват начините за спояване на текстовите конституенти като *кохезионни връзки*. Това са средствата, с помощта на които се свързват частите на текста по определен начин: референция, субституция, елипса, съюзно свързване, лексикални връзки (Halliday & Hasan, 1976). Чрез тях се осъществява процесът на осмислянето на информацията от реципиентите. Ще се фокусираме върху два типа кохезионна връзка, описани от Халидей и Хасан, съюзно свързване и лексикални връзки, реализирани в писмената продукция на чужденците, изучаващи български език. Проследяването на експлицитните маркери за свързване между изреченията е основен механизъм за разбирането на текста.

Съюзните връзки подпомагат осмислянето на информацията от реципиентите. Може да се представят следните **типове съюзни връзки**: адитив (добавяне на информация към предшестващия дискурс), адверсатив (противопоставяне на информация от предходния дискурс), каузатив (обясняване на причинно-следствените връзки между текстовите елементи), темпорал (обясняване на последователността при осъществяването на действия).

Трябва да се отчита, че конекторите съюзи сигнализируют максимална степен на глутинация между изреченията. Според Й. Мистрик (Mistrik, 1975) **глутинацията** е вид линейна локална връзка в текста, характеризираща степента на споеност между всеки две съседни изречения. В зависимост от вида на инициалния изреченски елемент се различават пет степени на глутинация. Максимална степен на свързаност е налице при започване на второто изре-

чение с „модален конектор“ (съчинителен съюз или въвеждаща частица), с междуизреченски подчинителен съюз, с анафорично местоимение.

Ще бъдат изследвани проявленията на съюзното свързване и на лексикалните вериги като маркери на текстовата кохезия.

В текстовете на студентите прави впечатление употребата на сложни изреченски конструкции. Може да се обобщи, че става въпрос за писане тип „спагети“ (McDevitt, 1989). Това е сполучлива метафора на тип писане, който се среща най-често в писмената продукция на изучаващите чужд език. Характеризира се с дълги изречения, излишество на подчинени изречения.

Друг съществен компонент при анализа се свързва с регистрирането на допусканияте грешки. Обикновено те се обясняват с интерференцията, като пренос на модели от майчиния език при съставянето на текста и подбора на кохезионни средства от чужденци, изучаващи български език. Подобно изследване на интерферентните процеси е правено за руси (Nadjieva, 2004).

Относно моделите на дискретизация на информацията и организирането на текстовите елементи следва да се отчита, че в съзнанието на пишещия обикновено присъства изградена схема. Както отбелязва Торнбъри, човешкото познание в основата си е еднакво и независимо от езика и културата организацията на базови сценарии, като наратив или описание, е вероятно да бъдат едни и същи (Thornbury, 2005: 61).

На базата на представените текстове, създадени в резултат на експеримента, се утвърждава тезата, че лексикалната кохезия също е от решаваща роля при структурирането на текста, тъй като се активира „картата на ума“ (mind map) на продукта за обектите от обкръжаващата действителност. Известно е, че съществува акумулирано познание по формата на мрежа (mind map), което лежи в основата на текста.

Следва също да се отбележи, че ядрото на лексиката на всички езици съдържа думи, изразяващи универсални понятия, като *човек, животно, земя, вода, огън*. Съществуващите общовалидни представи за денотатите подпомагат създаването и възприемането на текстове.

Савова определя лексико-тематичните полета, извлечени от конкретен текст по следния начин: „групировки от думи, свързани помежду си чрез общ семантичен признак (т.нар. принцип на семантичната рекурсия)“ (Savova, 2016: 101).

В основата на всички текстове, събрани при експеримента, стои дейност Х (карането на ски, на велосипед, ездата, гмуркането и др.). По този начин се задава лексико-тематично поле – спортна активност. Освен това чрез инициалното и финалното изречение се оформят опозитивните двойки *приятно – неприятно, полза – вреда*. Интересно е да се проследи как на лексикално равнище студентите разгръщат тази опозиция, което представлява по същество

проявлението на текстовата кохезия. Също така е важно да се уточни каква е предзададената чрез тематичната рамка цел на текста – да представи ползите от дадена човешка активност и възможните неприятности от неспазването на правилата за нейното осъществяване.

Прави впечатление преваляращата употреба на сложни съставни изречения с подчинени обстоятелствени и подчинени определителни (това са релациите *обстоятелство* и *уточняване с разновидност обект – атрибут* в терминологията на У. Ман и С. Томпсън) (Man & Thompson, 1987). Подобна употреба на субординативни структури се обуславя от модела на текстоизграждане (описателно-обяснителен) и от необходимостта да се представят условията, при които се осъществява дейността.

Предполага се, че щом е избрана дадена активност (в случая карането на ски, колоезденето), тя е любимо и предпочитано занимание. Личностните характеристики на пишещия също допринасят за оформянето на текста. Влахова подчертава, че „наред със степента на владеење на езиковата система трябва да се имат предвид и други предпоставки, за да се опише комуникативната стойност на текста. Те са систематичните познания за действителността, които адресатът притежава, неговият житейски опит, знанията му за специфични отношения от действителността, които засягат съобщението, индивидуални особености, като интелигентност, фантазия, психическо състояние и пр.“ (Vlahova, 2000: 23).

Ще бъдат разгледани два текста от експеримента, като се отчитат текстовата кохезия (контактни и дистантни връзки), съобразяването с поставената комуникативна рамка, моделът на разказване, текстовата функция⁶⁾.

Студент № 1 (майчин език – гръцки)

Ски

Има много неща, които правят карането на ски забавно и вълнуващо преживяване. (1)

Карането на ски ти дава чувство на свобода, защото след като си научиш да караш добре без да падаш, можеш да си направиш неповторими разходки!

(2) За да стане обаче това нещо реалност, трябва първо да паднеш доста пъти, но все пак внимателно, тъй като иначе няма как да си научиш! (3)

Така че карането на ски е забавно, но трябва да внимаваме, за да не си развалим удоволствието от преживяването. (4)

Анализ

Най-фреквентно използваните маркери на текстовата кохезия са съюзите. Съюзите, които са използвани в горния текст, са *причинни* (защото, тъй като), *за цел* (за да), *за начин и сравнение* (без да).

Контактните връзки се реализират чрез повторение. Например между (1) и (2):

Има много неща, които правят **карането на ски** забавно и вълнуващо преживяване.

Карането на ски ти дава чувство на свобода, защото след като си научиш да караш добре без да падаш, можеш да си направиш неповторими разходки!

Контактните връзки се реализират в текста и с помощта на демонстративи, които имат дискурсно-дейктична функция. Например: *За да стане обаче това нещо реалност...* (3) Демонстративът **това** се отнася към израза *да караш добре* от предходното изречение (2).

Изречение (3) съвместява подчинителни и съчинителни връзки и онагледява идеята за писане тип „спагети“ – дълги и сложни структури. Състои се от предпоставено подчинено обстоятелствено за цел и подчинено обстоятелствено за причина. Това са релации **цел** и **причина** в теорията Ман и Томпсън (Man & Thompson, 1987). Налице е адверсативен съчинителен съюз (но), чрез който се реализира противопоставяне на информацията от предходния дискурс.

Пишещият текста го адресира до потенциалния възприемател, формите на глагола са във 2 л. ед.ч. Основната функция на текста е да послужи като съвет за карашия ски, т.е. може да се каже, преваляващата функция е **директив**. Налице е убеждаване на възприемателя, че ако се следват препоръките и съветите, карането на ски би се превърнало в приятно и полезно занимание.

Лексикалната кохезия се осъществява чрез схемата *спорт*⁷⁾, оформяща следното поле: *релакс, откъсване от ежедневиите грижи и проблеми*, по метафоричен път се стига до идеята за *свобода*. Падането се асоциира с неприятно усещане. Опозитивната двойка *забавно и вълнуващо преживяване – разваляне на удоволствието* се разгръща в две лексикални вериги:

забавно и вълнуващо преживяване – чувство на свобода, неповторими разходки
развалиш удоволствието – падане

Студент № 2 (майчин език – украински)

Евентуално пътуване с велосипед

Има много неща, които правят **Х карането на велосипед** забавно и вълнуващо преживяване. (1)

Най-първо разбира се че велосипедист може да се наслаждава от чист въздух, да види красиви гледки. (2) И това ме довежда до мисъл че всеки свободен ден мога да си взема колело и да замина някъде. (3) Има доста много туристически маршрути за велосипедисти, а значи не ми трябва доста много време за да планирам своето мъничко пътуване. (4) Това прекарване е евтинно, увлекателно и полезно за здравето. (5) Мога да отида от своя град в някой не много отдалечен. (6) Да, по пътя може да се случи много, може да

се счупи нещо в велосипеда ми, затова трябва да внимавам. (7) Много важно да съблюдава правила за движения, за да не стана причина на авария. (8)

Така че Х карането на велосипед е забавно, но трябва да внимаваме, за да не си развалим удоволствието от преживяването. (9)

Анализ

В текст № 2 се регистрират подчинени определителни, подчинени обстоятелствени за цел (за да) и последица (затова). Също така изобилстват конструкции със съставно глаголно сказуемо конструкции от типа V+да+V (може да се наслаждаваш, мога да си взема, мога да отида, трябва да внимавам), както и от типа AUX+предикатив (е евтинно, увлекателно и полезно за здравето).

Употребени са дискурсно-дейктични маркери – демонстративи и въвеждащи фрази (най-първо, това прекарване). Напр.: това прекарване реферира към предходния контекст и идеята за възможността велосипедистът да се наслаждава на красиви гледки.

Избран е модел на разказване в 1л. ед.ч.

Лексикалните вериги са оформени по следния начин:

Забавно и вълнуващо преживяване *Предимства за здравето чист въздух, красиви гледки, евтино*

Разваляне на удоволствието *внимание, потенциални опасности, авария*

По отношение на грешките следва да се отбележат тези, засягащи категорията определеност: *да се наслаждава от чист въздух* (вм. *да се наслаждава от чистия въздух*); *много важно да съблюдава правила за движения* (вм. *много важно да съблюдава правилата за движения*). В текста обектите с континуална валидност се обозначават с определителен член, т.е. повторно споменат обект на формално ниво се кодира с детерминиращ показател. Както отбелязва Р. Ницолова, най-често срещан в текста е определителният член, а изразите с него са важно средство за кореферентност в текста (Nitsolova, 2008: 85). Следователно в случая може да се говори за нарушена кореферентност.

Регистрират се и грешки при използването на предлози *да се наслаждава от чист въздух* (вм. *да се наслаждава на чистия въздух*), както и грешки при съгласуването.

Трябва да се обобщи, че в разгледаните текстове е налице **конвергентност на комуникативните функции**. Зададената рамка предполага да се представи дейност, която пишещият познава и практикува, за да може да опише позитивните и негативните страни. Следователно в текстовете, освен че се дава информация, се отправят съвети и препоръки към потенциалния реципиент, т.е. съвместяват се **репрезентатив и директив**.

Най-важно е да се проследи как се осъществява връзката между инициалното и последващото изречение. В текст № 1 е налице повторение,

т.е. проявена е граматическа кохезия, докато в текст № 2 е налице лексикална кохезия чрез лексико-тематичното поле *каране на колело – велосипедист*.

Чужденците са се съобразили с поставената рамка и предложеното запълване на липсваща част от текста е релевантно на поставената задача. Следователно познават темата и успяват да организират връзките между изреченията.

Превалират релациите *обстоятелство* (граматикализирана в българския език под формата на разновидностите на подчиненото обстоятелствено изречение) и *уточняване* (граматикализирана в българския език под формата на подчинено определително), а сред конекторните маркери – каузативните съюзи.

Избран е описателно-обяснителен модел, т.е. студентите не разказват лична случка от каране на ски, колоездене, а представят обща ситуация с набор от препоръки.

По отношение на акумулацията (как се натрупва информация за вече въведен денотат) следва да се отбележи наличието на повторения, на демонстративи с дискурсно-дейктична функция.

Изследването на писмената продукция на чужденците, изучаващи български език, е от особена роля при разработването на подходяща методическа стратегия за повишаване на равнището им на текстова компетентност.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Пълните резултати от експеримента са част от дисертационния ми труд на тема „Комуникативни аспекти от структурата на текста“.
2. Вж. например Wordnet и принципите за съставянето му <<https://wordnet.princeton.edu/>>.
3. Следва да се отбележи, че може да говорим за автосемантично изречение (вж. Добрева, Савова, 2009: 7).
4. Разгледаната статия е в съавторство с К. Илиева. Тук се цитират частите, написани от Св. Коева.
5. McCutchen, Perfetti 1982: McCutchen D., Ch. Perfetti. Coherence and connectedness in the development of discourse production. Learning Research and development center: University of Pittsburgh.
6. Запазени са автентичният правопис, както и автентичното членене на текстовете.
7. Схематичното равнище се отнася към фоновите знания, с които разполагат пишещият и потенциалният възприемател на текста, за дейността каране на ски.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Vlahova, R. (2000). *Monofonichna i poliphonichna rech.* Sofia: Sema RSH [Влахова, Р. (2000). *Монофонична и полифонична реч.* София: Сема РШ].
- Dimitrova, St. (2009). *Lingvistichna pragmatika.* Sofia: Veles. [Димитрова, Ст. (2009). *Лингвистична прагматика.* София: Велес].
- Ilieva K. & Sv. Koeva (2001). Empatiya, izpechenie, tekst (pp. 83 – 159). In: Dimitrova, St. (ed.) *Pragmatika na teksta.* Sofia: Prof. Marin Drinov [Илиева, К. & Св. Коева (2001). Емпатия, изречение, текст (с. 83 – 159). В: Димитрова, Ст. (ред.) *Прагматика на текста.* София: Проф. Марин Дринов]
- Mann, W. & S.Thompson. (1987). *Rhetorical structure theory: Towards a functional theory of text organization.* Reprinted from *The structure of discourse.* Information Science Institute: University of Southern California.
- Mistrik, J. (1975) *Structura textu.* Bratislava.
- McDevit, D. (1989). How to cope with spaghetti writing. (pp. 19 – 23). In: *English language teaching journal* 43/1 January 1989.
- McCutchen, D. & Ch.Perfetti (1982). *Coherence and connectedness in the development of discourse production.* Learning Research and development center: University of Pittsburgh.
- Nitsolova, R. (2008). *Bălgarska gramatika. Morfologiya.* Sofia: Sv. Kliment Ohridski [Ницолова, Р. (2008). *Българска граматика. Морфология.* София: Св. Климент Охридски].
- Savova, I. (2016). Leksikalnoto izgrazhdane na kriminalnite novini (pp. 101 – 103). In: Vasileva, V. (ed.) *Medialingvistika.* Văip. 5 Yazăik v koordinatah massmedia [Савова, И. (2016) Лексикално изграждане на криминалните новини. В: Василева, В. (ред.) *Медиялингвистика.* Вып. 5. Язык в координатах массмедиа].
- CEFRL (2001). *Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Cornor, U. M. Farmer (1990). The teaching of topical structure analysis as a revision strategy for ESL writers. (pp. 126 – 140). In: Kroll, B. (ed.) *Second language writing. Research insights for the classroom.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Todorova, El. & I. Trifonova (1995). Kvantitativni aspekti na svarzanostta na teksta. (pp. 82 – 185). In: Dimitrova, St. (ed.) *Lingvisitka na teksta.* Sofia: Prof. Marin Drinov. [Тодорова, Ел. & Й. Трифонова (1995). Квантитативни аспекти на свързаността на текста. В: Димитрова, Ст. (ред.) *Лингвистика на текста.* София: Проф. Марин Дринов].

- Thornbury, S. (2005). *Beyond the sentence. Introducing discourse analysis*. London: Macmillan, 2005.
- Hadjieva, El. (2004). *Sintaktichna interferentsiya mezhdu srodni ezitsi*. Sofia: Sema RSH. [Хаджиева, Е. (2004). *Синтактична интерференция между сродни езици*. София: Сема РШ].

WRITING WORKSHOP FOR FOREIGN STUDENTS, LEARNING BULGARIAN

Abstract. Writing is a main component in second language acquisition. Writing skills are basic and include creating texts, which are assessed according to the following criteria: content, organization and cohesion, range, register, target language, accuracy of language. The writing task, which results are analysed in this article, is partially constrained by presenting foreign students with initial and final sentences. The students were instructed to write several sentences in between those two which, when taken all together, would form a good text.

✉ **Ms. Reni Manova, PhD student**

Faculty of Slavonic Studies
Sofia University
Sofia, Bulgaria
E-mail: paris_f6@abv.bg